

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПОНЯТТЯ „КОМПЕТЕНТНОСТІ” (ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ)

*Касіяниця Світлана Едуардівна,
викладачка кафедри професійного англomовного навчання
Чорноморський державний університет імені Петра Могили*

Постановка проблеми. За сучасних умов інтеграції України у європейський простір роль вищих навчальних закладів набуває нового змісту. Якщо раніше, одним з головних завдань університетів було надання освітніх послуг та забезпечення умов особистісного розвитку майбутніх фахівців, то у сучасному суспільстві пріоритетним напрямом діяльності вищих навчальних закладів стає процес стимулювання студентів до постійного вдосконалення професійних знань. За цих умов питання формування самоосвітньої компетентності набуває особливої актуальності. Для визначення структури феномену „самоосвітня компетентність” необхідно дослідити розвиток поняття „компетентність” з історичної точки зору, що у свою чергу надасть можливість наповнити термін „самоосвітня компетентність економіста” новим змістом з урахуванням вимог суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Специфіка поняття „компетентності” та його складові є об’єктом досліджень вітчизняних науковців (І. Звереві [1] і А. Хуторського [6] (класифікація компетентностей за функціями); А. Маркової [2] (компетентність у контексті професійної підготовки) та робіт зарубіжних дослідників (Д. Равена [3], К. Скали [4], Р. Уайта [7] (змістовне наповнення поняття „компетентність”), Н. Хомського [5] (поняття „компетентності” у теорії мови).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз наукової літератури показує значну увагу до вивчення поняття „компетентність”, „компетенція”, з’ясування специфіки даного терміна у різних галузях наук, аргументування структурних компонентів цього поняття та його класифікацій. Проте залишається невивченим історичний розвиток поняття „самоосвітня компетентність”, а саме витоки становлення даного терміну у науковій літературі, а також тенденції розвитку поняття на різних етапах історичного розвитку суспільства і вищої школи.

Постановка завдання. Метою статті є визначення основних періодів історичного розвитку поняття „самоосвітня компетентність” шляхом узагальнення змін, які відбуваються у системі вищої школи протягом конкретного історичного проміжку часу.

Завдання дослідження:

- вивчити стан досліджуваної проблеми у науково-методичній літературі;
- виокремити основні періоди розвитку поняття „самоосвітня компетентність” та проаналізувати їх стан;
- проаналізувати змістовне наповнення поняття „самоосвітня компетентність” на кожному з етапів його розвитку;
- розглянути тенденції розвитку поняття „самоосвітня компетентність” на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу. Для визначення структури та змістовного наповнення поняття „самоосвітня компетентність” варто проаналізувати термін „компетентність” у різних галузях наук з моменту його становлення до сучасності. Поняття „компетентність” з лінгвістичної точки зору походить від латинського „competentia” і трактується як „володіння знаннями, що дозволяють судити про щось”, а також „авторитетність” та „повноваження”. Основи цього терміну зароджуються ще в античні часи і поступово видозмінюються в ході історичного розвитку.

На основі аналізу досліджень вітчизняних науковців (І. Звереві [1], А. Маркової [2], А. Хуторського [6]) та робіт зарубіжних дослідників (Д. Равена [3], К. Скали [4], Р. Уайта [7], Н. Хомського [5]) доцільно виділити чотири періоди розвитку поняття „компетентність”, а саме: античні часи; відродження й середні віки; XVIII–XIX століття; XX століття.

В *античний період* у роботах вчених: Аристотеля і Платона [5] – прослідковується динаміка розвитку змістовного наповнення поняття „компетентність” на фоні вищої освіти через виділення вищого ступеня навчання (Платон [5]) та ідеали про вищу школу на основі сполучення широкої загальної освіти з вивченням засад професійної діяльності (Аристотель [5]).

У той час поняття „компетентність” не існує у сучасному вигляді, а позиціонується з термінами „повноваження” (володіння відповідальністю й правом вирішувати проблеми і виконувати дії) та „потенціал” (знання, навички та досвід, якими володіє людина). В той час як повноваження співвідносні з кваліфікацією, офіційними обов’язками, потенціал пов’язаний з майстерністю й досвідом особистості. За часів античності поняття „компетентності” охоплює здатності особистості, які розуміються як духовні якості людини, як єдність морального і діяльносного. Завдяки роботам Аристотеля [5] і Платона [5] ідеали вищої освіти, засновані на необхідності формування здібностей людини на базі широкої загальної освіти, знаходять своє відображення в середньовіччі і зберігають своє значення практично до сучасності.

Період відродження й середніх віків позначений науковим підйомом і переорієнтацією вищої освіти на гуманістичні ідеали. Для середньовічних університетів стає характерним втілення ідеї організації професійної освіти на раціоналістичній основі, а також широка диференціація наук, що сприяє викладанню нових систематичних курсів. На думку Ф. Аквінського [5], розвиток педагогічної думки цього часу виявляється у ідеях „рицарського виховання” та різнобічного розвитку особистості, яка володіє різними вміннями й навичками, широкою культурою і високою моральністю.

Саме в цей період з’являються перші відомості стосовно терміну „компетентність” (XVII століття). Розуміння поняття „компетентності” у цей період його становлення пов’язане з посиленням гуманістичного ідеалу виховання, що зводиться до широкої освіченості людини. В цей час вперше термін „компетентність” згадується у науковій літературі і трактується як володіння знаннями з різних сфер знань та здібностями критичного мислення.

Період XVIII–XIX століть характеризується посиленням практичного аспекту у змісті вищої освіти, викликаного розвитком принципу реалізму вищої школи та перетворенням найкращих професійних шкіл у вищі навчальні заклади. На розуміння вищої освіти у XIX столітті має вплив концепція „берлінської моделі університету” В. фон Гумбольдта, яка наголошує на необхідності тісного зв’язку викладання з науковими дослідженнями. З середини XIX століття термін „компетентність” стає використовуватися для визначення кола питань, в яких особистість здатна орієнтуватися професійно.

У період XVIII–XIX століть змістовне наповнення поняття „компетентність” носить практичний характер і реалізується у вмінні особистості оперувати отриманими знаннями у науково-дослідній роботі та професійній діяльності.

У *XX столітті* становлення поняття „компетентність” починається з розповсюдження даного терміну у сфері бізнесу у зв’язку з появою концепції Д. Мак Клеелланда [5], що полягає у заміні традиційних особистісних тестів на ситуативний підхід, що використовується для виявлення відповідного рівня підготовки майбутнього працівника до

запропонованого виду діяльності. Цей підхід передбачає проведення усної співбесіди, яка відображає вміння респондента оцінювати ситуацію, вміння приймати рішення та діяти відповідно до зовнішніх чинників.

В освітній сфері Заходу поняття „компетентність” набуває розвитку у 60-70 роках ХХ століття у зв’язку зі становленням системи багаторівневої освіти. Зокрема, у Сполучених Штатах Америки перехід до компетентнісного навчання здійснюється у 70-ті роки ХХ століття у роботах таких науковців, як: Д. Равена [3], Р. Уайта [7] та Н. Хомського [5]. На думку дослідників, компетентнісне навчання орієнтоване на формування знань, умінь й навичок особистості, необхідних для майбутньої професійної діяльності.

Р. Уайт [7] у роботі „Перегляд мотивації: поняття компетентності” вперше наповнює поняття „компетентність” особистісним змістом і включає до нього мотивацію. Визначальним аспектом у виявленні найкращих професіоналів стає не рівень наявних знань людини, а здатність до саморегуляції та самоусвідомлення власної діяльності і розвинуті соціальні навички.

Інший зарубіжний науковець Д. Равен [3] у роботі „Компетентність у сучасному суспільстві” розглядає термін „компетентність” як багатокomпонентне поняття, більшість складових якого належить до когнітивної і емоційної сфер, а також проводить дослідження щодо природи компетентності, розрізняє види компетентностей та здійснює їх класифікацію. Компетентність трактується Д. Равеном [3] як життєвий успіх у соціально важливій області.

Він виділяє 39 видів компетентностей, які ототожнюються з „мотивованими здібностями”, серед яких: здатність до самоосвіти, самоконтроль, критичне мислення, готовність до вирішення складних проблем, впевненість у собі, цілеспрямованість, здатність до колективної роботи, відповідальність [3].

В той час у вітчизняній педагогіці термін „компетентність” набуває розповсюдження, починаючи з 80-х років ХХ століття, і розглядається вченою А. Марковою [2] „як здатність та уміння особистості виконувати певні обов’язки, використовуючи набуті знання” [2].

Таким чином, у ХХ столітті вводиться поняття „компетентність” та закладається сутність даного терміну, яка визначається як сукупність знань, умінь та навичок і певний досвід їх використання для реалізації особистості. Дане поняття включає в себе когнітивний компонент, який виявляється в наявності знань, умінь й навичок особистості, а також емоційний компонент, що відображається у її сформованих мотиваційних настановах та усвідомленні мети власної діяльності.

На сучасному етапі, на початку ХХІ століття, на фоні посилення процесу диференціації освіти та розвитку теорії й практики особистісно-орієнтованого навчання, набуття життєво-важливих компетентностей є запорукою успішної професійної діяльності майбутнього спеціаліста.

Пріоритетним напрямком освітньої політики кожної країни є підготовка кваліфікованих фахівців з певним набором компетентностей, розроблених згідно з міжнародними стандартами.

В даний час існують різні класифікації компетентностей (їх видів) згідно трьом критеріям: суб’єкт (особистість), суб’єктно-суб’єктна взаємодія, діяльність. Згідно з запитам, що висувуються сьогоденним суспільством, компетентнісний фахівець має бути проінформованим, володіти комунікативними навичками і постійно підвищувати рівень знань, який буде відповідати вимогам ринку праці та економічним змінам на міжнародному рівні.

Вітчизняний дослідник І. Зверева [1] визначає три основні компетентності, відображені на рис.1 (див. стор.5).

Отже, як видно з рис.1, поняття „компетентність” розглядається як здатність особистості адекватно, професійно та ефективно виконувати роботу, виявляючи певні знання, уміння й поведінкові навички.

Інший вітчизняний науковець А. Хуторський [6] деталізує класифікацію компетентностей за І. Зверевою [1], додаючи освітню функцію (навчально-пізнавальна компетентність); психолого-індивідуалізуючу функцію (особистісна й ціннісно-сміслова компетентності) та діяльнісно-групову функцію (соціально-трудова й загальнокультурна компетентності).

Зарубіжний дослідник К. Скала [4] пропонує класифікацію, продиктовану сучасним розвитком наукових технологій і передбачає формування таких видів компетентностей, як: самовиховання і саморефлексія; здатність соціального діагнозу; ведення розмови; здатність працювати в команді; управління робочими процесами; організаційна; компетенція в комунікації (роботі) з новими медійними засобами Internet, E-mail.

За сучасних умов, спираючись на дослідження К. Скали [4], є дуже актуальним формування самоосвітньої компетентності, яка забезпечує безперервне навчання студентів протягом життя. Основними завданнями самоосвітньої компетентності є:

- мотивація майбутніх фахівців на подальше самовдосконалення;
- соціально-груповий компонент, що забезпечує ефект взаємодії у групі;
- аспекти саморефлексії, які зумовлюють постійну потребу у досягненнях.

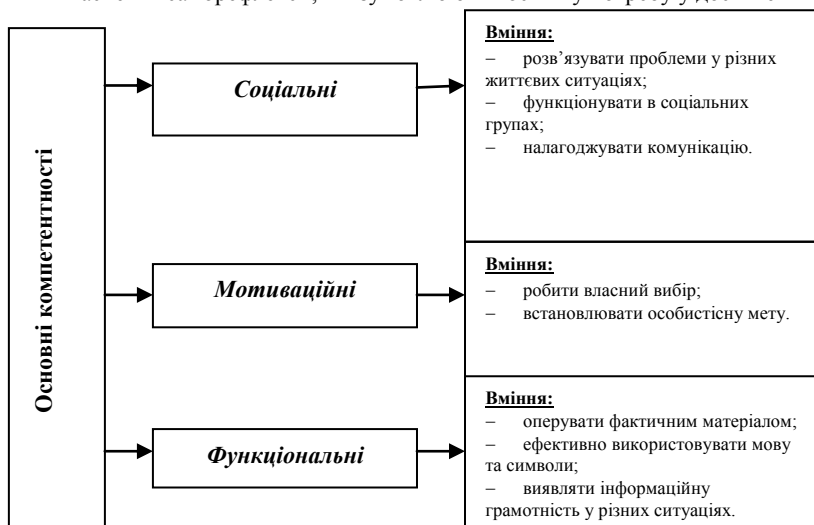

Рис.1 Класифікація компетентностей за І. Зверевою [1]

Отже, у рамках даної роботи самоосвітня компетентність розглядається як самостійно організована пізнавальна діяльність особистості, спрямована на самостійний пошук, отримання й обробку інформації з певної галузі знань з метою неперервного професійного розвитку й самовдосконалення на шляху до реалізації індивідуального потенціалу.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Отже, аналіз етапів становлення поняття „компетентність” дає змогу зробити висновок, що визнання та оформлення терміну у науково-педагогічній літературі відбувається лише у середині ХХ століття. Проте основні його компоненти починають розвиватися ще з античних часів у вигляді здібностей й повноважень, через навички критичного мислення у середні віки та епоху відродження, вміння застосовувати набуті знання у практичній діяльності у XVIII-XIX століттях та утвердження ролі мотивації й саморегуляції власної діяльності у ХХ столітті. Цей поступовий розвиток свідчить про багатогранність даного поняття на сучасному етапі, а тому потребує системного підходу до його аналізу з точки зору особливостей розвитку освіти у ХХІ столітті.

Таким чином, на сучасному етапі розвиток поняття „самоосвітньої компетентності” розглядається у контексті професійної підготовки і передбачає сукупність вмінь та навичок діяльності, зорієнтованих на майбутню спеціалізацію особистості з урахуванням взаємодії у групі, самовдосконалення, розвитку лідерських, організаційних, комунікативних якостей, а також мотиваційних факторів особистості. У зв'язку з цим є доцільним подальший аналіз змістовного наповнення поняття „самоосвітньої компетентності” та його компонентів у руслі посилення вимог до формування конкурентоспроможного спеціаліста у процесі його професійної підготовки на сучасному етапі.

Summary. The article is devoted to the process of development of the notion „competency” within a particular historical period. The author considers four periods of the historical development of the notion „competency” and analyzes the content of the term at every stage of the development. The tendencies of the development of the notion „competency” during the professional training at universities at modern stage are considered. The structure of this notion, its content, components and functions are determined. **Keywords:** competency, competent learning, higher establishment, situational approach, professional training.

Резюме: Стаття посвячена процесу становлення поняття „компетентность” на протязі конкретного історичного проміжку часу. Автор розглядає чотири періоди розвитку поняття „компетентность” і аналізує змістовне наповнення терміна на кожному з етапів його розвитку. Автором розглянуті тенденції розвитку поняття „компетентность” в процесі професійної підготовки в вищих навчальних закладах на сучасному етапі. Визначено структуру даного поняття, його зміст, компоненти та функції. **Ключевые слова:** компетентность, компетентностное обучение, высшая школа, ситуативный подход, профессиональная подготовка.

Резюме: Стаття присвячена процесу становлення поняття „компетентність” протягом конкретного історичного проміжку часу. Автор розглядає чотири періоди розвитку поняття „компетентність” та аналізує змістове наповнення терміну на кожному з етапів розвитку. Автором розглянуто тенденції розвитку поняття „компетентність” в процесі професійної підготовки у вищих навчальних закладах на сучасному етапі. Визначено структуру даного поняття, його зміст, компоненти та функції. **Ключові слова:** компетентність, компетентнісне навчання, вища школа, ситуативний підхід, професійна підготовка.

Література

1. Зверева І. Компетентність: Соціальна педагогіка: мала енциклопедія / За ред. Зверевої І. Д. – К.: Центр навч. літ-ри, 2008. – С. 107-110.
2. Маркова А. Психология профессионализма. — М.: Международный гуманитарный фонд „Знание”, 1996. – 308 с.
3. Д. Равен. Компетентность в современном обществе / Дж. Равен. – М.: Когито-Центр, 2002. – 395 с.
4. Скала К. Социальная компетенция. Ключевые квалификации// [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.uni-protokolle.de/Forum/25, 2003.
5. Философский энциклопедический словарь [редколлегия: С. С. Аверинцев, Э. А. Араб-Оглы, Л. Ф. Ильичев и др]. – 2-е изд. – М.: Советская энциклопедия, 1989. – 815 с.
6. Хуторской А. Ключевые компетентности как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования / А. Хуторской // Нар.образование. – № 2. – 2003. – С. 58-64.
7. White R. W. Motivation reconsidered: The concept of competence // Psychological review. 1959. № 66. – P. 297 – 333.